ОЦЕНКА НА СЪСТОЯНИЕТО И ТЕНДЕНЦИИТЕ НА РАЗВИТИЕ НА ЗАЕТОСТТА В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2001-2008 ГОДИНА НА БАЗА НА СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ДАННИ

Симеон Петров[1]

Резюме

Безспорно, в периода 2001-2008 г. се наблюдават положителни тенденции по отношение на заетостта и цялостното развитие на пазара на труда в България. За да се направи обективна оценка на състоянието и тенденциите на развитие на заетостта, е необходимо да се проследи въздействието върху пазара на труда на цялостното икономическо развитие, на демографските тенденции и разбира се, на политиките осъществявани по отношение на заетостта. За целта е най-правилно да се използват основните индикатори въведени в ЕСЗ и в българските стратегически и оперативни документи за промените в заетостта.

Ключови думи: заетост, безработица, тенденции на пазара на труда, активни мерки

ASSESSMENT OF THE STATUS AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF EMPLOYMENT IN BULGARIA IN THE PERIOD 2001-2008 ON THE BASIS OF STATISTICAL DATA

Simeon Petrov

Doctoral Student in the Department of Public Administration, SU

Abstract

Undoubtedly, in the period 2001-2008 positive trends are observed in terms of the employment and the overall development of the labor market in Bulgaria. In order to make an objective assessment of the status and trends of employment, it is necessary to trace the impact on the labor market of the overall economic development, demographic trends and of course, policies implemented in relation to the employment. For this purpose it is more appropriate to use the main indicators introduced in the EES and in Bulgarian strategic and operational documents regarding the changes in the employment.

Keywords: employment, unemployment, trends in the labor market, active measures

[1] Симеон Петров е задочен докторант и асистент в Катедра Публична администрация в Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Завършил е публична администрация, политология, международни отношения и публичен мениджмънт и политики в СУ. Темата на доторската дисертация, която подготвя е „Промяната на публичните политики. Европейска политика на заетост”. Участва в редица изследователски проект, свързани с реформата в публичната администрация, изследването на доходите, политиката по заетостта и др.

Безспорно, в периода 2001-2008 г. се наблюдават положителни тенденции по отношение на заетостта и цялостното развитие на пазара на труда в България. За да се направи обективна оценка на състоянието и тенденциите на развитие на заетостта, е необходимо да се проследи въздействието върху пазара на труда на цялостното икономическо развитие, на демографските тенденции и разбира се, на политиките осъществявани по отношение на заетостта. За целта е най-правилно да се използват основните индикатори въведени в ЕСЗ и в българските стратегически и оперативни документи за промените в заетостта.

Анализът спира до 2008 година по две причини. От една страна това е продиктувано от наличността на окончателни статистически данни, а от друга (и по-важна) – след 2008 година средната за ЕС статистика е повлияна съществено от насъпилата световна финансова и икономическа криза, а българските показатели заяпочват да се „влошават" чувствително година и половина – две по-късно. В допълнение така проследения период обхваща и два пълни електорални цикъла, а началната 2001 година е избрана и като край на най-големите структурни реформи и начало на бавен, но устойчив период на икономически растеж.

В този контекст, освен цялостните тенденции в развитието на заетостта, трябва да се отчете доколко българският пазар на труда отговаря на съвременните европейски практики за гъвкавост и сигурност, чрез показатели като дял на срочните договори, работа на непълно работно време и ангажираност с втора работа. Освен това, е необходимо да се анализира структурата на заетостта по сектори и икономически дейности, възраст, образование. Не на последно място, трябва да се отчете доколко цялостното икономическо развитие на страната и провежданите политики на пазара на труда допринасят за състоянието и ръста на заетостта.

Анализът на данните само от националната и европейската статистика няма никаква пряка връзка с ефективността и ефикасността на политиките на пазара на труда. Измерването на добавената стойност на българската политика на пазара на труда е усилие, което далеч надхвърля целите и възможностите на настоящия преглед, тъй като промяната в даден индикатор за резултатите далеч не означава, че това е в следствие от „добра" или „лоша" политика, от ефективни или не мерки. Така например, затостта в България би могла да се увеличава, а безработицата да намалява благодарение на намаляването на броя и дела на населението в трудоспособна възраст, а не в резултат на целенасочените усилия на публичните власти на пазара на труда.

1. Развитие на заетостта

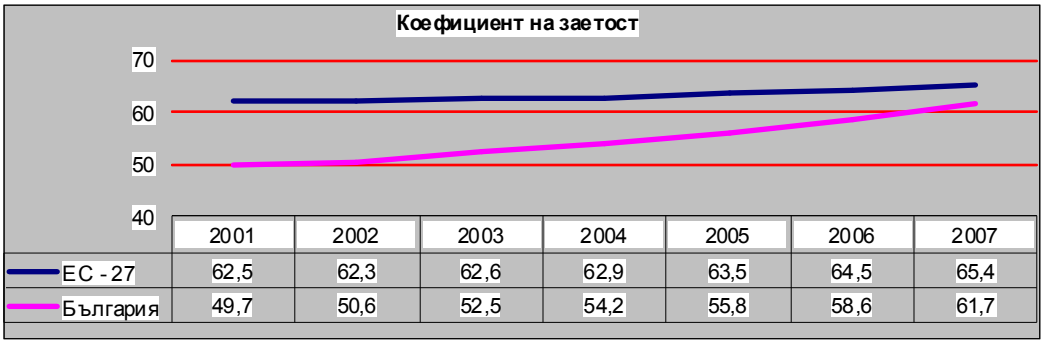
Основните събития, които повлияват на динамиката на трудовия пазар през 90-те години на миналия век и през първите години на настоящия, са преходът от централно планирана към пазарно ориентирана икономика, преустановяването на връзките в СИВ през 1990 г., макроикономическата и финансова криза от втората половина на 1996 г. и началото на 1997 г., както и проведената приватизация, чието най-силно проявление е в годините на периода 1996-2001 г.

Възстановяването на икономиката и постигането на икономически растеж не успяват веднага да доведат до преодоляване на тенденцията на спад на заетостта. Въпреки увеличаването на икономическата активност в страната през периода 1998-2001 г. броят на заетите в страната продължава да намалява. Най- чувствителен спад на заетостта през този период се наблюдава в почти всички промишлени отрасли, където за четири години броят на заетите намалява между 15% и 45%. Основна причина за това е ускоряването на

приватизацията в страната, която допринася за "изчистване" на заварената скрита безработица в преструктуриращите се предприятия.

От 2002 г. се наблюдава устойчива тенденция за ускорено нарастване на заетостта в България. В резултат на това, коефициентът на заетост (Методологията на НСИ – прил. 1) нараства от 49,7 през 2001 г. до 61,7 през 2007 г. (*фиг.1*) При мъжете нарастването в периода е от 52 до 66, а при жените от 46,8 до 57,6. Така коефициентът на заетост при жените остава значително по-нисък, а и процентното изменение при тях през периода е по-малко. Въпреки това ускорено нарастване на заетостта обаче, общият коефициент на заетост, както и нивото при мъжете и жените, остават значително по-нисък от средния за ЕС (*прил. 2*).

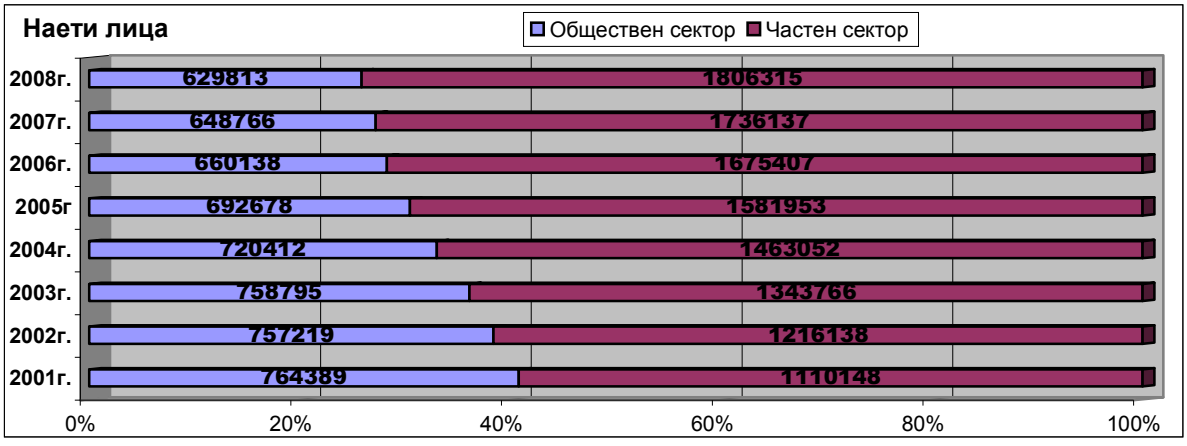
Фиг.1 Коефициент на заетост в България (източник НСИ)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ЕС - 27	62,5	62,3	62,6	62,9	63,5	64,5	65,4
България	49,7	50,6	52,5	54,2	55,8	58,6	61,7

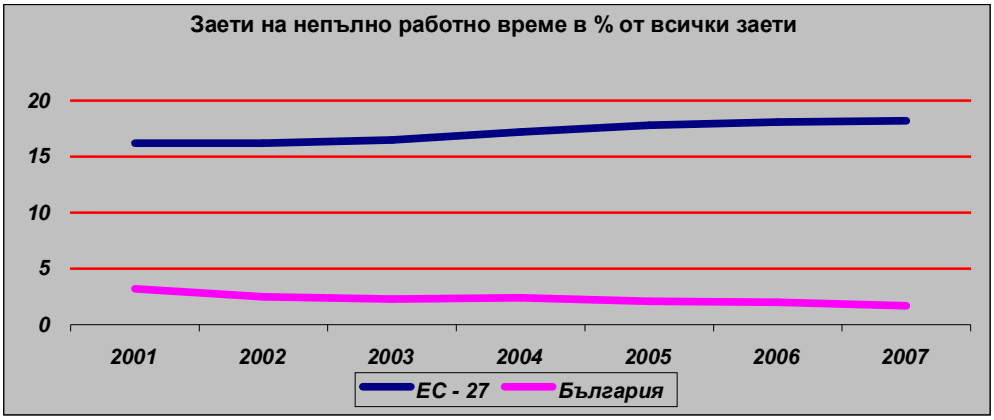
Логично, коефициентът на заетост нараства поради сериозния ръст в общия брой на наетите лица. Той се увеличава с почти 600 000 от 2001 до 2008 г. и то при положение, че населението в трудоспособна възраст е намаляло с почти 400 000 души (*прил. 3*). Това се дължи на ръста на наетите в частния сектор, тъй като през целия период има намаляване на броя на ангажираните в обществения сектор. Така в края на 2008 г. общият средногодишен брой на наетите достига 2 436 128 души, от тях 1 806 315 – в частния сектор и 629 813 – в обществения (*фиг.2*). За сравнение, в началото на изследвания период данните на НСИ показват 1 110 148 души работещи в частния и 764 389, които са ангажирани в обществения сектор. Предвид и цялостното общо нарастване на броя на заетите съотношението между частен и обществен сектор се променя чувствително.

Фиг.2 Наети лица по сектори в България (източник НСИ)

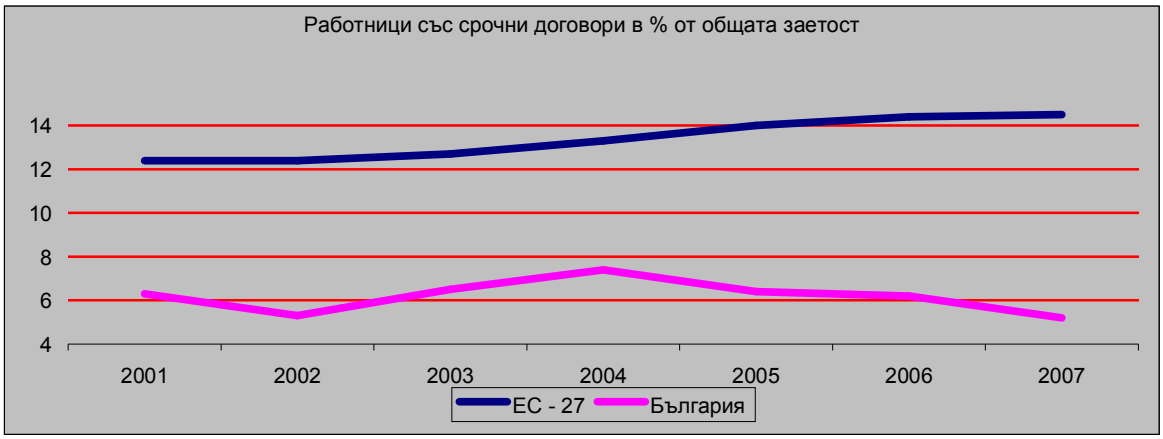
Поради специфичните традиции на българския пазар на труда, делът на заетите на непълно работно време в общата численост на заетите, остава с пъти по-нисък от средното равнище за ЕС. Нещо повече, в периода 2001-2007 г. процентът на заетите на непълно работно време в България намалява, на фона на плавното увеличение в останалите европейски страни. Така наложената с години нагласа за задължителна работа на пълно работно време, поддържана от неуклончивата позиция на синдикатите по този въпрос, не създава предпоставки за реална гъвкавост на работната сила и е сериозно отклонение за страната ни от европейските тенденции (*фиг.3 и прил. 4*).

Фиг.3 Заети на непълно работно време (изт. Евростат)

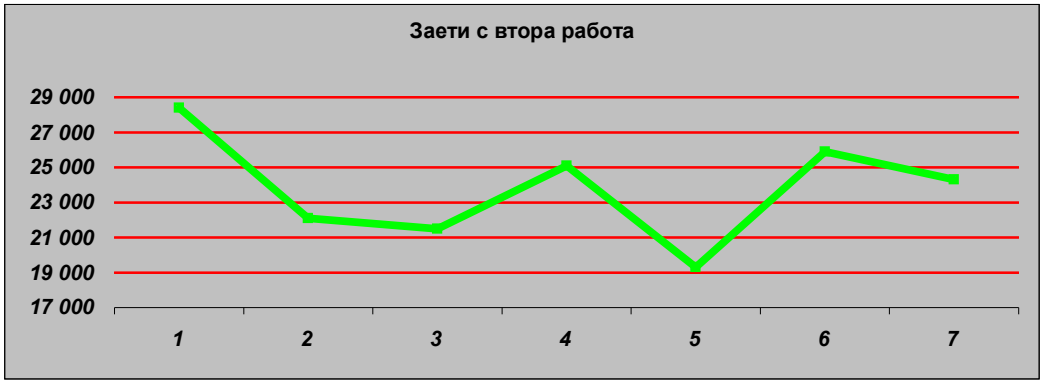
Специфичното развитие на българския пазар на труда по отношение на гъвкавостта се потвърждава и ако се проследи делът на срочните договори. Динамиката на броя на наетите лица на временен договор през последните години се характеризира с много колебания и трудно може да се определи тренд в развитието. Много вероятно е показателят да е бил повлиян не само от цикличните колебания в развитието на българската икономика, но и от административните мерки, които правителството провежда в областта на трудовото законодателство през този период, защото има временно покачване на броя на срочните договори през 2004 г. и после отново спад, за да се достигне до най-ниски нива през 2007 г. Това е годината, за която са последните данни на Евростат и средният дял временните договори в ЕС е над 14% от общата заетост, а в България – малко над 5%, което е разлика от почти три пъти (*фиг.4*).

Фиг.4 Дял на срочните договори (изт. Евростат)

Не може да бъде отчетена устойчива тенденция и на броя на заетите с втора работа средногодишно. Трябва да се има предвид, че равнището на този показател в голяма степен е повлияно от общото ниво на скрития труд в страната. Все пак е необходимо да се отбележи, че нивото на заетите с втора работа е с няколко пъти по-ниско, не само от средното за ЕС, но и от величината наблюдавана в страните от ЦИЕ (в Румъния делът на ангажираните с втора работа е четири пъти по-висок). Според официалната статистика на НСИ през 2007 г. по-малко от 25 000 души работят допълнително извън основната си работа *(*фиг.5*)*.

Фиг.5 Заети с втора работа в България (изт. Евростат)

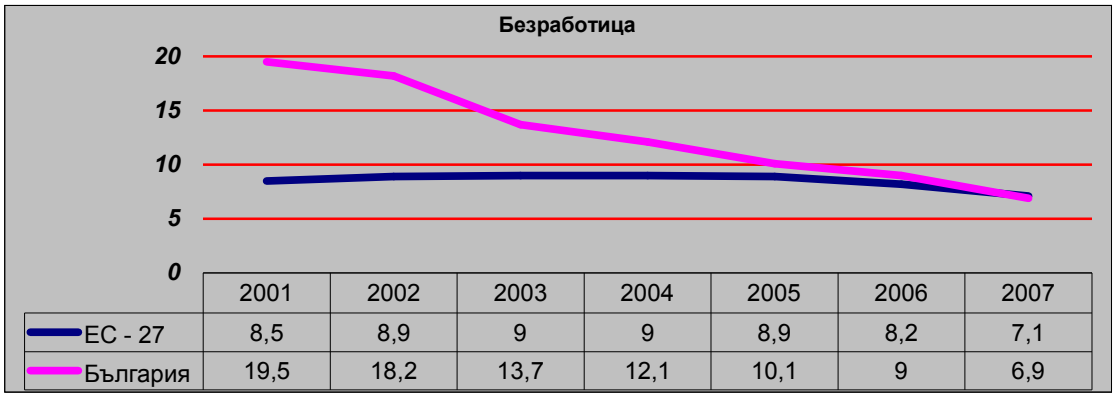

Равнището на заетост не може да бъде разглеждано извън общия контекст на икономическата активност и на нейната друга страна – безработицата. През изследвания период заетостта нараства, както заради общото нарастване на икономически активните лица, така и поради намаляването на безработните лица. Най-сериозно нарастване спрямо предходната година на икономически активните лица има през 2006 и 2007 г. - годишен прираст съответно 3 и 2,1%. По-сериозен фактор за нарастването на заетостта е намаляването на броя на безработните лица.

След 2001 г. приватизационният процес започва да изчерпва своя потенциал и неговото значение, като фактор за динамиката на безработицата в страната, значително намалява. Така през периода 2001-2008 г. основният фактор влияещ на изменението на броя на безработните в страната е степента на активност на агентите в българската икономика. В резултат на това, броят на безработните намалява почти три пъти и през 2008 г. нивото на безработица достига 6,9% от работната сила в страната. През първите години значение за бързото намаление на безработицата в страната имат и активните програми и мерки на правителството на пазара на труда, но през последните години броят на лицата, обхванати от тях, започва да намалява, и подобряването на стойността на показателя се дължи изцяло на доброто развитие на частния сектор на икономиката.

Вследствие на настъпилите промени, картината на пазара на труда показва, че България е решила един от основните си проблеми – високото ниво на безработица. След като през 2001 г. безработицата в България е 19,5%, при 8,5% за ЕС, през 2007г. страната ни за първи път регистрира безработица под средната за европейските страни (*фиг.6 и прил. 5*)

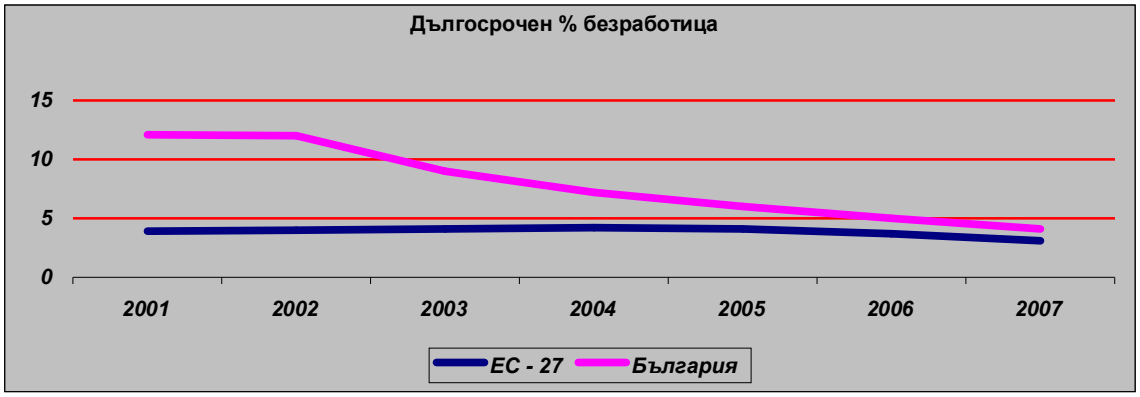
Фиг.6 Безработица в България и ЕС (изт. Евростат)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ЕС - 27	8,5	8,9	9	9	8,9	8,2	7,1
България	19,5	18,2	13,7	12,1	10,1	9	6,9

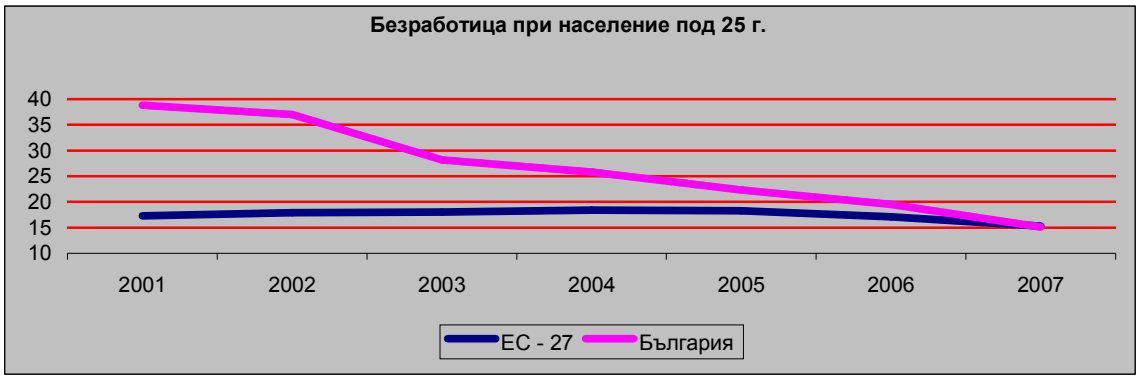
Въпреки изключително положителната тенденция при общото ниво на безработицата, много висок остава делът в страната на дългосрочно безработните. Повече от две трети от всички безработни се отчитат от статистиката като дългосрочни такива. От 2002 г. има устойчива тенденция за намаляване на дела на дългосрочно безработните, като няма как да не се отчете положителното влияние на предприетите активни политики на пазара на труда. Все пак страната ни остава догонваща по този показател спрямо средноевропейските нива (*фиг.7 и прил. 6*).

Фиг.7 Дългосрочна безработица в България и ЕС (изт. Евростат)

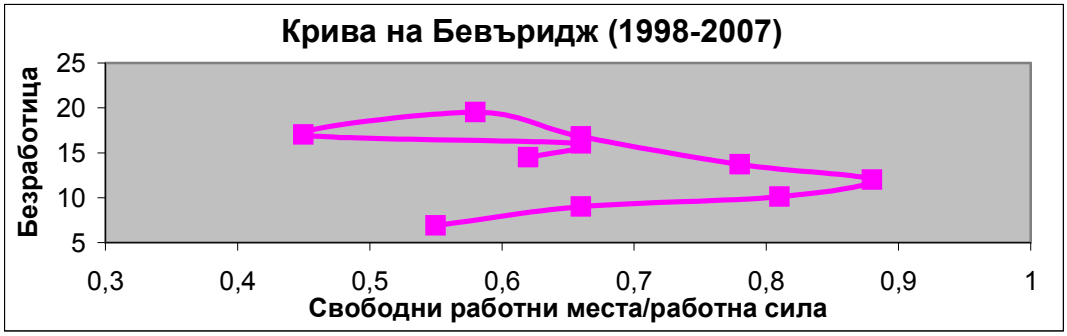
Същевременно, през изследвания период е наваксано сериозното изоставяне на страната ни по отношение на младежката безработица и по-точно за безработицата при населението под 25 годишна възраст, като през 2007 г. страната ни достига средноевропейските равнища от приблизително 15%. Трендът, с който този вид безработица намалява, е устойчив след 2003 г. (*фиг.8*).

Фиг.8 Безработица при младежите под 25 години (изт. Евростат)

Важен показател за състоянието на пазара на труда е връзката между наличните работни места и нивото на безработица (крива на Бевъридж), която дава основания да се анализира структурния компонент на безработицата. По този начин се добива информация за дефицита на работна сила и структурните изменения в безработица, които се дължат на недостатъчно ефективните механизми на трудовия пазар да съчетае търсенето на труд с предлагания незает трудов ресурс. Движения по кривата на Бевъридж се наблюдават при структурни промени, каквито са наблюдавани в българската икономика през последните години, в следствие на които се закриват работни места в даден сектор и се откриват нови позиции в друг. Загубата на работни места в първия сектор допринасят за увеличаването на нивото на безработица, докато създаването на нови работни места във втория увеличава отношението свободни работни места спрямо работната сила и когато няма подходящи лица, които да отговорят на изискванията на новооткритите работни места, се наблюдава шок при преразпределянето на работната сила по икономически сектори и отрасли.

Фиг. 9 Крива на Бевъридж (изт. НСИ и собствени изчисления)

В периода 2000-2004 г. се наблюдава движение на кривата надясно, което показва, че през тези години пазарът на труда в страната не се е справял със задачата си да посредничи успешно при преструктурирането на икономиката. Наблюдава се едновременно нарастване на нивото на безработица и почти постоянно увеличаване на отношението СРМ / РС. Освободените работници от закриваните работни места в секторите, които са съкращавали дейността си, не са успявали веднага да заемат новооткриващите се позиции в секторите, които са преживяли растеж. Между 2001 и 2004 г. се наблюдава намаляване на нивото на безработица и увеличаване на отношението СРМ / РС. Това дава сигнал за известно влошаване на функционирането на пазара на труда при преразпределението на работен ресурс между секторите, но тук трябва да се отчете фактът, че през 2003 и 2004 г. активните програми и мерки на правителството на пазара на

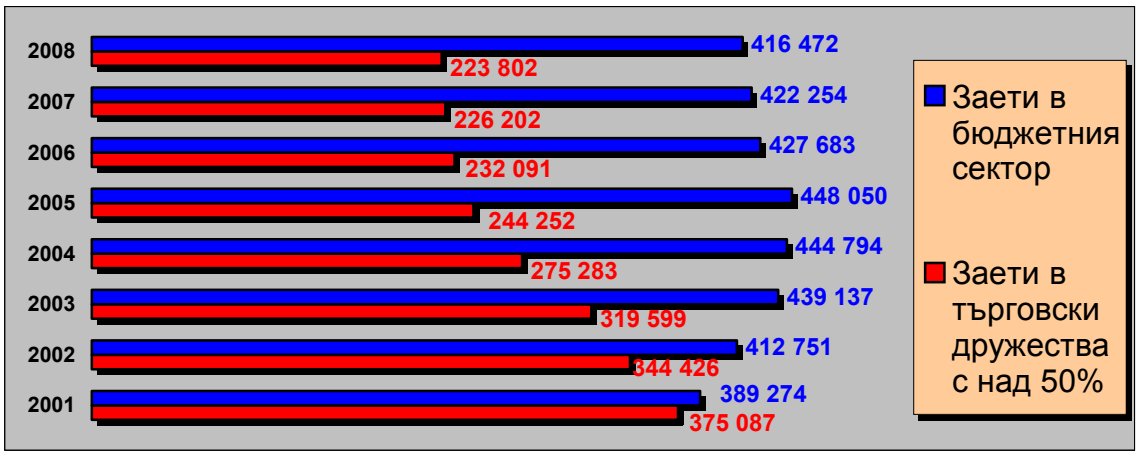
труда имат особено голям обхват и затова са повлияли в голяма степен на данните на АЗ за СРМ. След 2004 г. вече се наблюдава движение на кривата на ляво.

Тези общи тенденции в развитието на заетостта трябва да се проследят и през призмата на различните начини, по които е структурирана тя, според показатели като икономически дейности, възраст и образование.

2. Тенденции на промяна в структурата на заетостта

През 90-те години се наблюдават сериозни дисбаланси в половата, възрастовата, образователната, отрасловата структури на заетостта. След 2001 г. се очертават тенденции за приближаване към средноевропейските равнища на тези показатели. Това е съчетано с постепенното намаляване на заетите в обществения сектор. Когато обаче се разглежда броят на хората заети в бюджетния сектор, се наблюдава по-различна динамика. С известни колебания броят на заетите в бюджетния сектор нараства от 389 274 до 416 472 през 2008г. Това незначително нарастване е комбинирано с поетапно намаляване на заетите в търговските дружества с над 50% държавно участие, чиито брой през 2008 г. пада до 223 802 (*фиг.10*).

Фиг.10 Заети в бюдж. сектор и дружества с 50% държавно участие (НСИ)

За изменението на заетите през периода 2001-2008 г. може да се счита, че все повече отразява развитието на икономическата активност в отделните дейности и отрасли. Изключително висок растеж на заетостта през този период демонстрират строителството, търговията, финансовото посредничество, хотелският и ресторантьорският бизнес и операциите с недвижими имоти. Без броят на заетите в отрасъла на преработващата промишленост да нараства чувствително, той ангажира най-много заети – 602 349 през 2008 г. На второ място е търговията с 450 297 души в края на изследвания период. В общи линии, относителната тежест на отделните икономически дейности в рамките на структурата на заетостта се запазва. Спад на броя на заетите е регистриран при добивната промишленост, производството и разпределението на електроенергия, образованието и селското стопанство. Специално при селското стопанство, където България все още продължава да поддържа значително по-висока заетост от средноевропейските нива, има повишаване на броя на наетите в периода 2002-2005 г. и спад след 2006 г. (*прил.7*). При тази икономическа дейност значително по-голям е делът на наетите при мъжете. Още по-силно изразено е това явление при строителството, при индустриалните дейности и транспорта. Същевременно, ако се погледне картината на заетите жени, се наблюдава, че

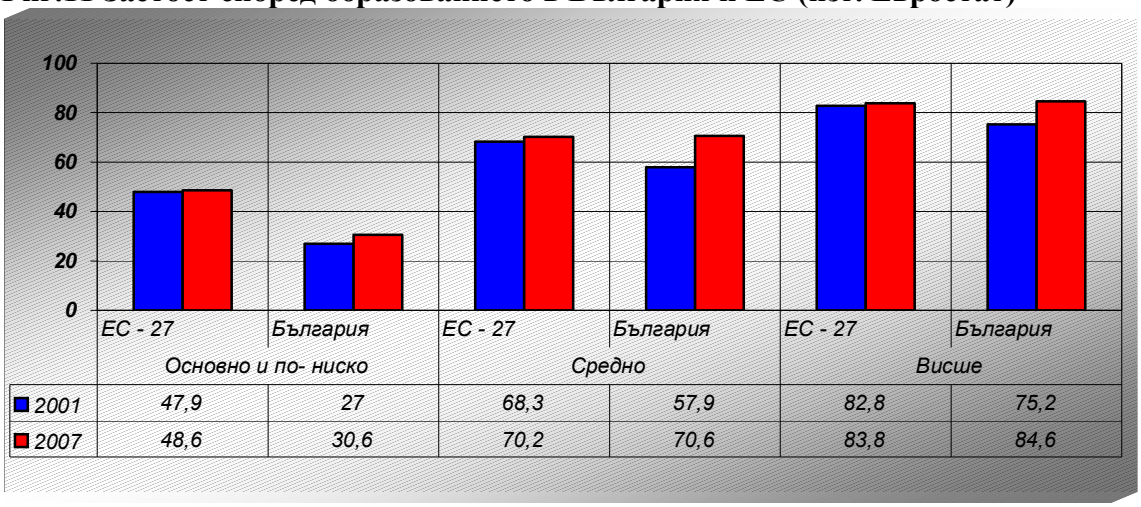
техният дял преобладава при здравеопазването, образованието, търговията и услугите (*прил. 8*).

С най-голяма относителна тежест при заетостта на мъжете е професията на операторите на машини и транспортни средства и квалифицираните производствени работници. Едновременно с това, най-ниска заетост се наблюдава при помощния персонал, който пък заема сериозен дял от женската заетост. През целия изследван период делът на ръководните служители при мъжете е почти два пъти по-висок от този на жените, като през 2007 г. данните показват съответно 8,6 и 4,4%. Професиите с най-голям дял при жените са тези свързани с услуги на населението и търговия (*прил. 9*).

Нивата на икономическа активност и заетост са най-високи при възрастовата група 25-54 години, както при мъжете, така и при жените. Същевременно, при заетостта на тази възрастова група не се наблюдава чувствително нарастване на показателите през изследвания период, каквото има при възрастовата група 55-64 години. Основен проблем остава икономическата активност на младежите до 24 години, чиято стойност се запазва устойчиво на около 30%. Нарастването на заетостта при тази възрастова група е единствено за сметка на намаляване на безработицата. Всъщност, нивото на безработица и при трите възрастови групи, включително ако се направи разрез и по пол, намалява със сходни темпове (*прил.10*).

През последните години се наблюдава постоянно подобрение на образователната структура на населението и на работната сила в частност. Делът на лицата с по-високо образователно ниво постоянно се увеличава, както в структурата на населението, така и в структурата на работната сила. Съществуват ясно изразени тенденции с повишаване на образователното ниво да се повишават и нивата на икономическа активност и на заетост от една страна, и да се понижава нивото на безработица от друга. Например, работната сила с начално и по-ниско образование поддържа нива на икономическа активност по-ниски от 16% и нива на безработица от над 30%, докато икономически активните с висше образование през 2007 г. са 73,6%, а безработицата при тях е под 4%. В общи линии, съотношението между заетите с различна степен на образование е сходно при мъжете и жените (*прил. 11*). Трябва да се отчита фактът, че статистиката на НСИ, от гледна точка на структурата на безработицата, касае цялото население над 15 години. Статистиката на Евростат от своя страна отчита заетостта според образованието при възрастовата група 15-64 години. Сравнението между България и средните европейски равнища по този показател показва относително изравняване на заетостта при по-високото образование. Коефициентът на заетост в България през 2007 г. при висшистите е дори по-висок от този в ЕС. Същевременно, най-голям проблем остава съществуването при заетостта на населението с основно и по-ниско образование. През изследвания период този коефициент се увеличава незначително (*фиг.11*).

Фиг.11 Заетост според образованието в България и ЕС (изт. Евростат)

Важно за преценката на структурата на заетостта е отчитането на регионалните различия. От гледна точка на районите за планиране (NUTS II по класификацията на Евростат) най-чувствителни различия се наблюдават при процента на безработица, като той е най-висок в края на изследвания период в Северния централен район – 13,5. Най-сериозен спад на безработицата през изследвания период има Североизточен и Югоизточен район. По-малки са различията по отношение на коефициента на заетост. И при двата показателя трябва да се има предвид, че данните за Югозападния район за планиране са значително по-благоприятни, поради включването в него на столицата София (*прил. 12*).

За характеризиране на отклоненията на показателите за трудова активност по области от общата им тенденция за страната след 2002 г. трябва се изчислят съответните им дисперсии (относителни коефициенти на вариация). Те се определят като отношение между стандартната девиация и средната за страната през съответната година. Интензивността на техните промени свидетелства, че сега съществуващите регионални различия в показателите за трудова активност са обусловени главно от промените в коефициентите на безработица. Икономическата активност слабо увеличава регионалните си различия, а коефициентите за заетостта почти се запазват на същите равнища. (*фиг. 12*)

Фиг.12 Коефициенти на вариация по области (изт. НСИ и АЗ)

	Коефициент на икономическа активност	Коефициент на заетост	Коефициент на безработица
2002	**6,2**	**11,5**	**31,7**
2003	**7,1**	**9,8**	**35,7**
2004	**6,4**	**9,7**	**41,4**
2005	**7,3**	**10,2**	**46,6**
2006	**7,5**	**9,8**	**44,4**

Така очертаното структурно развитие на заетостта е повлияно от цялостното демографско, икономическо и регионално развитие на страната и то следва да бъде обект на самостоятелен анализ.

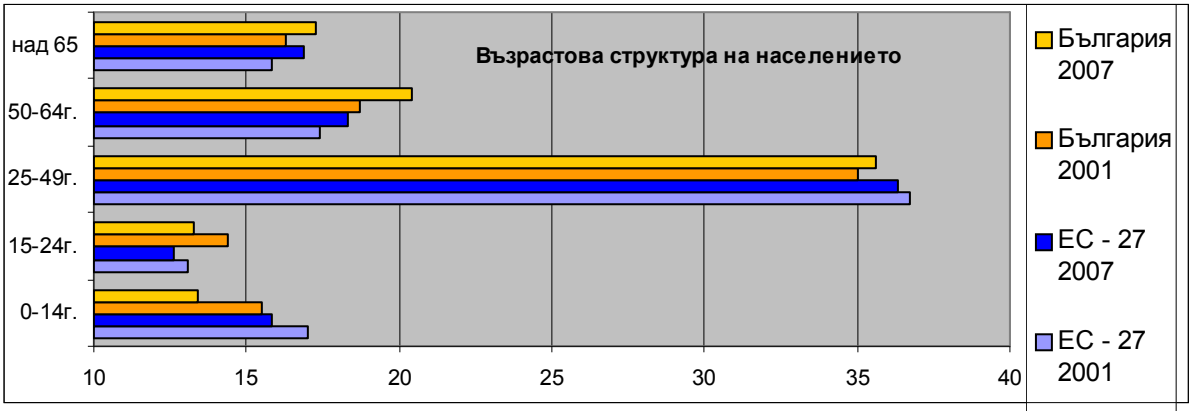
3.Влияние на демографските и икономическите фактори

Промените в заетостта, безработицата и икономическата активност на населението са повлияни и от промените в демографската структура. Тъй като различните възрастови групи

имат различни нива, застаряването на населението би повлияло по определен начин и на работната сила. Може да се очаква, че този процес би довел до известно увеличаване на нивата на заетост и на икономическа активност и до намаляване на нивото на безработица, дори и когато тези показатели се запазват непроменени за отделните възрастови групи през годините.

През изследвания период възрастовата структура на населението се влошава както в България, така и в целия ЕС. Изключително притеснителен показател е населението в страната ни между 0 и 14 години – то съставлява едва 13,4% от общото население през 2007 г. Това се дължи както на ниската раждаемост след 1990 г., така и на значителната емиграция от страната на населението от горните две възрастови групи – 15-24 и 25-49 години. В България са по-високи единствено дяловете на населението в групите 50-64 и над 65 години. Това е особено притеснително за последната група, като се има предвид, че продължителността на живот в страната ни е значително по-ниска от средната за ЕС. Така че може да се твърди, че неблагоприятната тенденция на застаряване на населението в Европа е още по-силна в България (*фиг.13*).

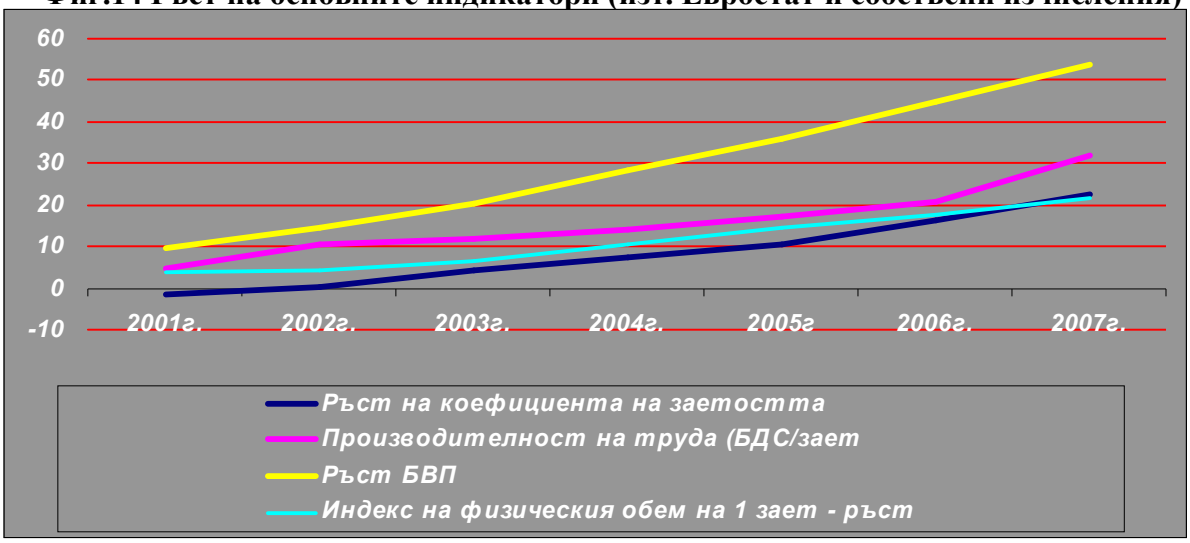
Фиг.13 Възрастова структура на населението в България и ЕС (изт. Евростат)

Неблагоприятните демографски тенденции водят до намаляване на населението в страната през изследвания период с повече от половин милион души. Така по официални данни българските граждани през 2008 г. са 7 640 238. Прогнозите на Евростат за динамиката на населението в България са още по-тревожни и предвиждат населението да намалее до 6,5 млн. през 2025 г. и 5,1 млн. през 2050 г. Подобно развитие ще засегне в изключителна степен заетостта и трябва да бъде отчетено при изготвянето на всички политики на национално ниво (*прил. 14*).

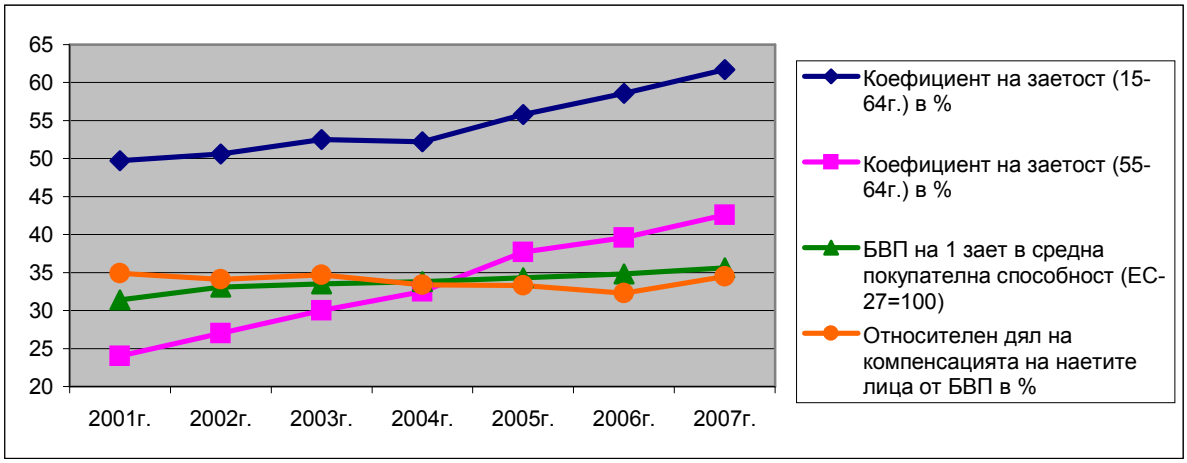
Едновременно с благоприятните в краткосрочен план и притеснителни в дългосрочен данни за демографското развитие на страната, влияние върху ръста и измененията в заетостта оказва ускореното цялостно икономическо развитие на страната. От 2001 г. с най-бързи устойчиви темпове нараства БВП, нарастване, което е като цяло най-високо в ЕС. То обаче е съчетано със сериозни дефицити по текущата сметка и външнотърговското салдо. Ръстът на БВП обаче е значително по-ускорен от повишението при производителността на труда, което не е с необходимите темпове за догонване на средноевропейските равнища. Ръстът на коефициента на заетост е почти паралелен на ръста на производителността на труда, което не говори добре за качеството на новосформираната заетост. Това е предопределено и от факта, че субсидираната и временна заетост, създавана чрез активните мерки на пазара на труда, е ниско продуктивна. Това се потвърждава и от забавения тренд на индекса на физическия обем на един зает в икономиката (*фиг.14*).

Фиг.14 Ръст на основните индикатори (изт. Евростат и собствени изчисления)

През изследвания период заетостта непрекъснато расте, без това да води до увеличаване на относителния дял на компенсациите за труд като % от БВП. Заетостта нараства като следствие от ускореното развитие на икономиката, при това тя расте по-бързо от компенсациите, което означава, че става дума за икономически обоснована заетост. През 2006 г. ръстът на БВП на един зает нараства по-бързо в сравнение с относителния дял на компенсациите, след което през 2007 г. съотношението в ръста на двата показателя е обратното. Това "догонване" в икономическия ръст се дължи на относителния "скок" на брутните заплати през същата година (*фиг.15*).

Фиг.15 Промени в коефициента на заетост (изт. МВФ)

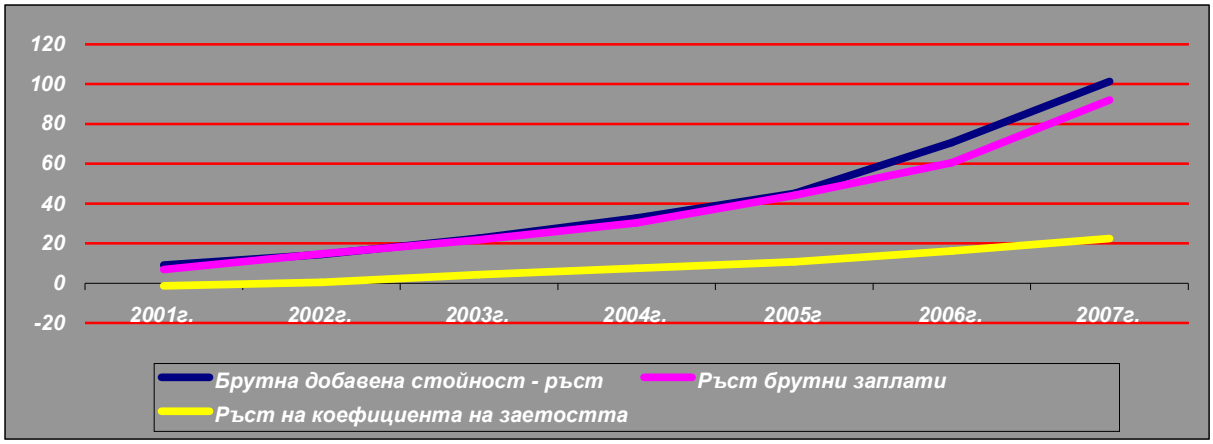

Интерес представлява и другата гледна точка за качеството на заетостта – заплащането на труда. В периода 2001-2005 г. брутните заплати в страната нарастват със същото темпо като брутната добавена стойност. От 2006 г. се наблюдава малко по-ускорен темп на нарастване на БДС. Това става на фона на плавно нарастване на коефициента на заетост на населението. Нарастването на заплатите след 2003 г., обаче, е по-бързо от това на производителността на труда, което говори за необвързване на заплащането с икономическите резултати. Едновременно с това, се наблюдава все още разлика спрямо

европейските стандарти при заплащането според образование, квалификация и други фактори (*фиг.16*).

Най-ускорен е ръстът на заплатите в обществения сектор след 2005 г., докато при частния сектор и оттам при общото ниво, нарастването е малко по-забавено. Това е придружено от последователно намаляване на броя на заетите в обществения сектор и сериозното им увеличение при частния сектор и общото ниво. В този смисъл, има връзка между нивото на заетост и заплащането в обществения сектор (*прил. 15*).

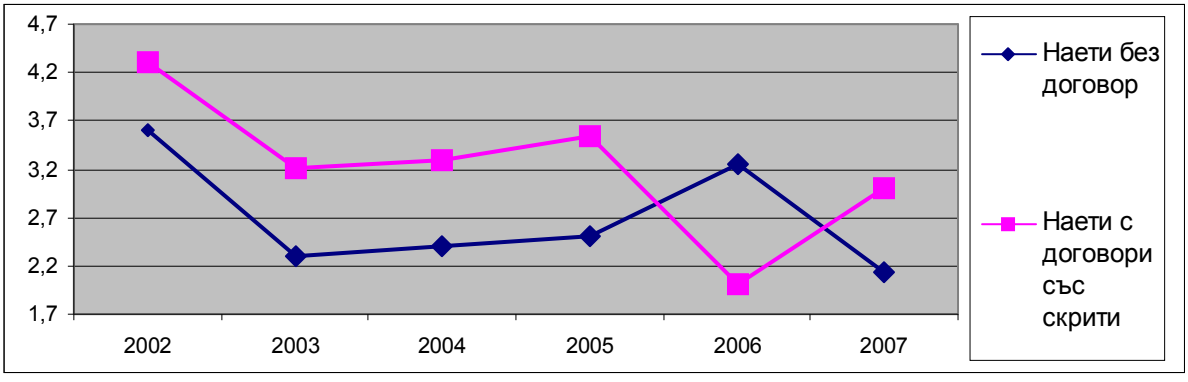
Фиг.16 Ръст на заетостта и БДС (изт. Евростат и собствени изчисления)

Не на последно място трябва да се отчете сериозното влияние на сивата икономика. Не съществуват надеждни методи за нейната оценка. Според експертни изявления сивата икономика в България към началото на 2007 г. е около 20% и е два-три пъти по-голяма от тази в развитите държави-членки на ЕС. Скритата заетост се дефинира като заетост без трудов договор или заетост без деклариране на пълния размер на заплащаното възнаграждение, неплащане на социални осигуровки или плащането им на минимално равнище. По данни на Центъра за изследване на демокрацията скритият труд е много голям в началото на изследвания период, силно спада през 2003 г., след което относително нараства до 2005 г. без обаче, да достига нивата от 2002. През 2006 г. скритият труд отново спада, а през 2007 г. запазва същите нива.

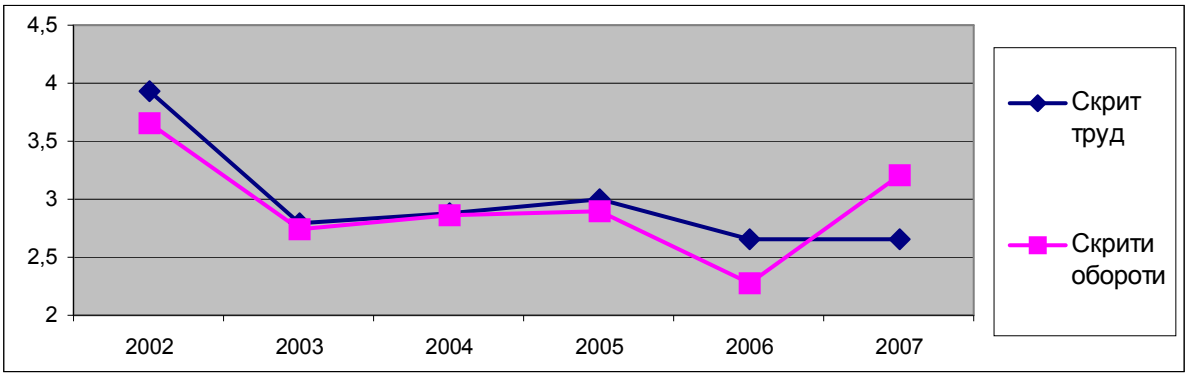
До 2005 г. в групата на скрития труд, наетите без договор са значително повече от наетите на договор със скрити клаузи. През 2006 г. състоянието напълно се променя, като наетите на договори със скрити клаузи нараства изключително много и изпреварва наетите без договори. През 2007 г. се наблюдава нова промяна – възстановява се състоянието от 2005 г., но на по-ниски нива и за двете категории. (*фиг.17*)

Фиг.17 Динамика на скрития труд (изт. ЦИД)

Като цяло Индексът на скритата икономика спада силно през 2006 г. и отново се покачва през 2007 г., но достига нива значително по-ниски от тези през 2002 г. Големият спад на скритата икономика съвпада с годината на въвеждане на минималните осигурителни прагове. Последващото относително нарастване е следствие от приспособяването към новата регламентация и намирането на нови възможности за избягването й. Така или иначе мярката може да бъде определена като изключително успешна поради факта, че последващите нива на скрит труд остават много по-ниски от изходните. (*фиг.18*)

Фиг.18 Скрит труд и скрити обороти (изт. ЦИД)

На базата на развитието на показателите на пазара на труда може да се направи равносметка за "догонването" на средноевропейските равнища през изследвания период. Показателите, по които България приближава или дори е достигнала средните за ЕС нива са цялостната заетост, коефициентите на заетост при жените и възрастните. Особено големи са постигнатите резултати по отношение на безработицата, включително и тази при младежите до 25 години. Едновременно с това обаче, показателите за гъвкавост на пазара на труда са притеснителни. Делът на заетите на срочен договор, непълно работно време и втора работа остава с пъти по-нисък от данните за ЕС и дори не бележи тенденция към повишаване. В същото време, показатели като БВП на глава от населението и производителност на труда на един човеко-час, остават три пъти по-ниски от осреднените данни за ЕС. Все още твърде различна от структурата на заетостта на европейските пазари, от гледна точка на дела на заетите в услугите, е структурата на българския пазар. Това е за сметка на все още високите дялове заето население в индустрията и в ниско продуктивния сектор на селското стопанство. Преодоляването на тези дисбаланси зависи пряко от провежданите политики на пазара на труда и тяхната ефективност.

4. Активни политики на пазара на труда

Още в началото на изследвания период се преминава към тенденция за категоричен приоритет на активните пред пасивните политики на пазара на труда. Използва се широк диапазон от програми и мерки, които в голямата си част са взаимствани от успешни чужди практики. Ползата от активните политики в периода трудно може да бъде оспорена. В този смисъл, основният дискусионен въпрос остава не толкова за съдържанието на самите политики, а за оценката на тяхната ефективност. Едва в края на изследвания период започва да се обръща внимание на това и се правят опити да се анализира ползата от политиките над това, което пазарните механизми създават и то при ясна сметка за направените разходи.

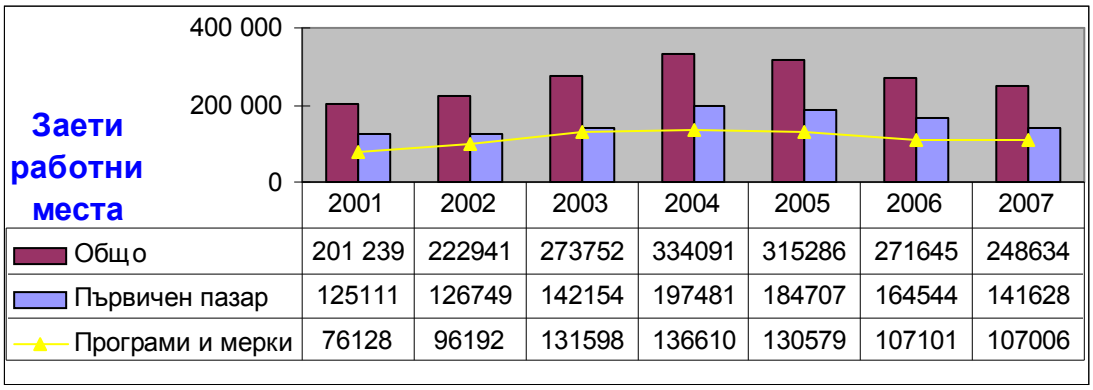
4.1. Развитие на активните политики и оценка на тяхната нетна полза

Оценката на активната политика представлява важна форма, чрез която на практика се извършва систематична проверка на постигането на нейните цели и тяхното практическо приложение, както и се констатират проблеми при реализацията на политиката. Чрез извършването на такава оценка се цели вземането на адекватни и навременни решения при управление на процесите, което рефлектира върху качеството на заетостта и нивото на безработицата.

Преди самото изготвяне на инструментите на активната политика е необходим анализ на причините за неактивност и безработица. Цялостни предварителни данни за това, обаче, липсват при анализите на МТСП и АЗ. Първи по сериозни изследвания и то на независими експерти се появяват едва след 2005 г. В тях са отчетени причините желаещите да работят да не търсят активно работа и факторите повлияли на нежелаещите да работят. (*прил. 16*)

Първият показател за активните политики е свързан с нивото на предлаганите и заетите свободни работни места на пазара на труда. (*прил. 17*). Важно в този смисъл е каква част от заетите места са създадени от първичния пазар на труда и каква чрез инструментите на програмите и мерките на активната политика. Нивото на местата заети в следствие на програми и мерки се увеличава рязко в периода 2003-2005 г. в следствие широкия обхват най-вече на програма ОСПОЗ и спада след 2006 г. поради ограничаването в някаква степен на временната и субсидирата заетост. Много висок е относителният дял на местата създадени чрез активни политики през 2002 и 2007 г., а през 2003 г. те са почти равни на тези заети по чисто пазарни механизми. (*фиг.19*)

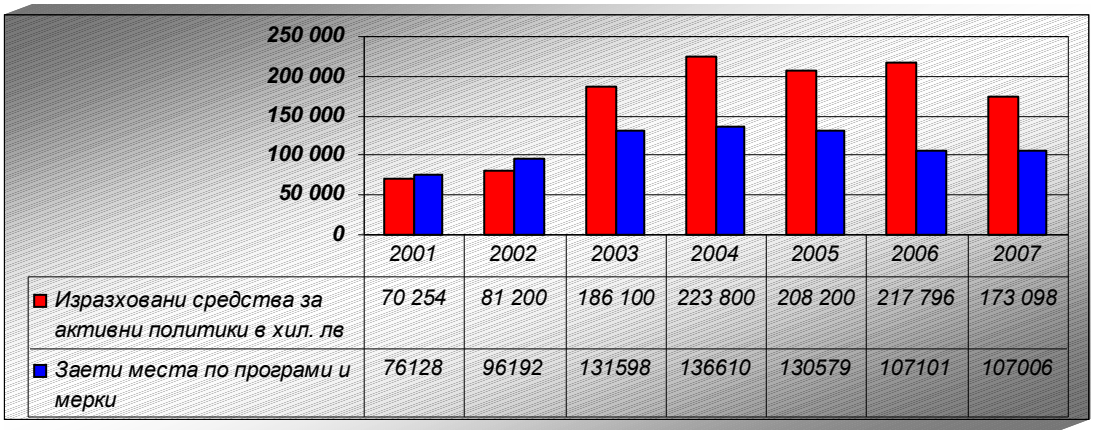
Фиг.19 Заети работни места (изт. АЗ и собствени изчисления)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Общо	201 239	222941	273752	334091	315286	271645	248634
Първичен пазар	125111	126749	142154	197481	184707	164544	141628
Програми и мерки	76128	96192	131598	136610	130579	107101	107006

Така заетите места по програми и мерки следва да се съпоставят с изразходваните средства. Тенденцията на тези средства не показва да съществува сериозна зависимост между тях и заетите места. Това подсказва, че оценката за ефективност през изследвания период е повърхностна или липсва. Липсва дори обобщение на данните за нетен ефект. (*фиг.20*)

Фиг.20 Изразходвани средства и заети места (изт. АЗ)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Изразходвани средства за активни политики в хил. лв	70 254	81 200	186 100	223 800	208 200	217 796	173 098
Заети места по програми и мерки	76128	96192	131598	136610	130579	107101	107006

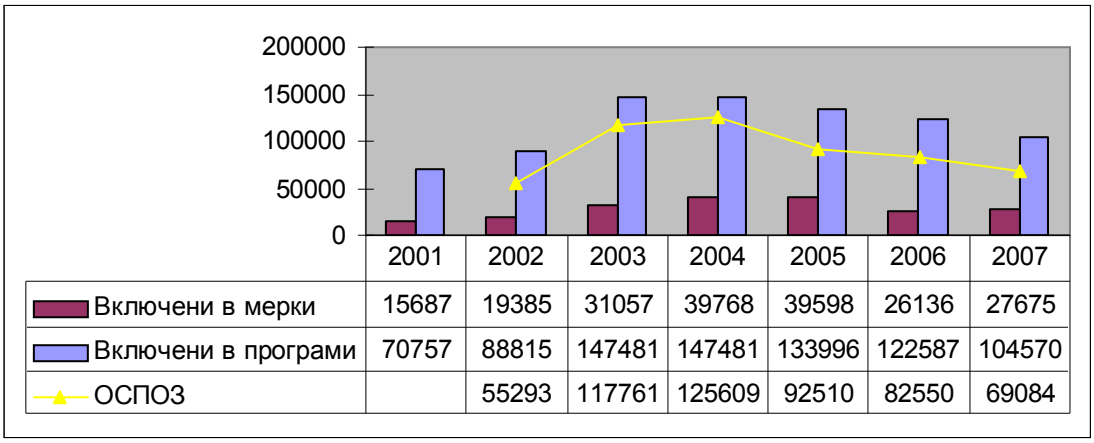
Пълната оценка на ефекта, обаче, е възможна само при набавянето на информация чрез провеждането на допълнителни анкетни проучвания сред участниците, по отношение намирането на работа след участие в конкретна програма, мярка или квалификационно обучение. Активната политика на пазара на труда е обект на засилен интерес и анализи не само поради очакванията за висок ефект, но и поради сравнително високия размер на финансовите средства, осигурявани предимно от държавния бюджет, които са необходими за осъществяването й. Ефективното изразходване на средствата придобива по-голяма актуалност в текущата ситуация на ограничени финансови възможности за провеждане на социална политика в условията на валутен борд и строга финансова дисциплина.

През 2007 г. са представени резултатите от социологически изследвания за оценка на различни направления на активната политика. Пример за такова е по проект "Развитие на човешките ресурси и насърчаване на заетостта" по програма ФАР, който е реализиран от WYG International. За оценка са подбрани определени от МТСП и АЗ мерки и програми, отличаващи се с по-голяма мащабност. Резултатите като цяло сочат, че почти всички изследвани програми и мерки увеличават шансовете на участниците да си намерят работа на първичния пазар на труда. Според резултатите от оценката на шестте групи програми с най-висок нетен ефект са програмите, насочени към възрастните безработни и продължително безработните, следвани от мерките, подкрепящи стартирането на бизнес и мярката за безработни самотни родители или майки с деца до 3 годишна възраст. Участието на безработните младежи в мерки и програми, насърчаващи тяхната заетост, подобрява шансовете им за започване на работа на първичния пазар към момента на изследването. Положителните стойности на нетния ефект от реализацията на изследваните програми и мерки дават основание да се счита, че провежданата политика по заетостта е правилно насочена.

4.2. Програма "От социални помощи към осигуряване на заетост"

Най-широкообхватната и обсъждана програма, която се провежда, е ОСПОЗ. Нейното осъществяване стартира пилотно през 2002 г., а мащабното включване на безработни започва през 2003 г. Повече от две трети от лицата, включени в програми през изследвания период, участват именно в ОСПОЗ. Все пак след 2005 г. се наблюдава спад в тази тенденция. (*фиг.21*)

Фиг.21 Включени лица в програми, мерки и ОСПОЗ (изт. АЗ)

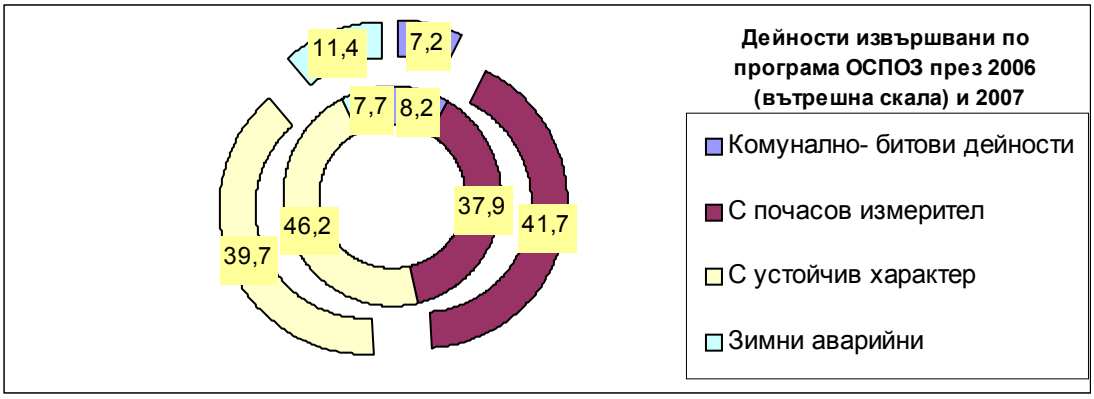

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Включени в мерки	15687	19385	31057	39768	39598	26136	27675
Включени в програми	70757	88815	147481	147481	133996	122587	104570
ОСПОЗ		55293	117761	125609	92510	82550	69084

За съжаление, независимо от усилията и вложените ресурси, действителното въздействие на програмата върху трудовия пазар остава неясно. Това е така и защото липсва официална методика за оценка на това въздействие. От една страна, част от участниците в схемите за субсидирана заетост, които формално не се отчитат като безработни, реално се възприемат като такива и продължават да си търсят работа. От друга страна, участието в подобна програма може да обезкуражи търсенето на постоянна работа. Трябва да се отчете и фактът, че част от заетостта би била реализирана и без наличието на субсидирана схема. В този смисъл е и обобщението на ефекта на активните мерки на пазара на труда направено от ЕК през 2006 г. В него се препоръчва подобни програми да са насочени към определени социални групи и задължително да са придружени с добре организирани услуги за трудово консултиране (*прил. 18*).

Може би най-сериозният недостатък на ОСПОЗ е, че създадените работни места са временни и че става въпрос за работни позиции, които са с по-ниска производителност от средната за страната. Това е така, защото дейностите извършвани по програмата включват комунално-битови, зимни-аварийни и други ниско продуктивни дейности. (*фиг.22*)

Фиг. 22 Дейности по програма ОСПОЗ (изт. АЗ)

Освен това, най-голямата част от заетостта по програмата е от общините в ролята им на работодатели. В този смисъл, става въпрос за временна и дори формална заетост. Още повече, че такава заетост зависи не от производителността на труда, а от допълнителните субсидии от правителството. Този факт и желанието на общинските администрации да не изразходват допълнителни средства, води до нископроизводителна заетост.

Така, въпреки безспорните положителни ефекти от програма ОСПОЗ за увеличаване на заетостта, трябва да се посочат и редица нейни негативи. Сред тях е фактът, че се осъществява краткосрочно ограничаване на предлагането на труд в следствие на "изкуствена" заетост в общините. Освен това, се увеличава зависимостта на част от нискоквалифицирания труд от правителствените решения и следователно се създават известни трудности за интегрирането на тези хора в пазара на труда. Не на последно място, има потенциален риск от социално напрежение от концентрирането на значителни социални функции в ръцете на местните власти.

Като цяло може да се заключи, че активната политика на пазара на труда страда от липса на предварителна и последваща оценка на положителните и отрицателните ефекти. Нейната добавена стойност е неоспорима, но не е подложена на мониторинг за нетна полза. Съществува и известно разминаване между приоритетите на политиката по заетост в страната и акцентите на активната политика.

Приложение 1. Методологични бележки на НСИ за основните индикатори за развитие на заетостта

Заети са лицата на 15 и повече навършени години, които през наблюдавания период:

- извършват работа дори за един час, за което получават работна заплата;
- не работят, но имат работа, от която временно отсъстват поради болест, годишен отпуск, отпуск при раждане на дете, родителски отпуск, стачка или друг трудов спор и други.

Наети лица - лицата, работещи за дадена институционална единица резидент и получавайки възнаграждение за вложения труд.

Самонаети лица - лицата, които са еднолични собственици или съсобственици на некорпорирани предприятия, в които те работят. Самонаетите лица се класифицират като такива, ако не се считат за наети. Като самонаети лица се третират следните категории:

- неплатени семейни работници, включително тези, работещи в некорпорирани предприятия и ангажирани напълно или частично в производствения процес;
- надомни работници, чиито доход е функция от стойността на продукцията от даден производствен процес, за който те са отговорни;
- лицата, заети в предприятие изцяло за тяхно крайно потребление.

Безработни са лицата на възраст от 15 до 74 навършени години, които:

- нямат работа през наблюдавания период:
- активно търсят работа през период от четири седмици, вкл. наблюдавания период, или вече са намерили работа, която очакват да започнат до три месеца след края на наблюдавания период:
- имат възможност да започнат работа до две седмици след края на наблюдавания период.

Продължително безработни са лицата, които са безработни от една или повече години.

Икономически неактивни (лица извън работната сила) са лицата на 15 и повече навършени години, които не са нито заети, нито безработни.

Обезкуражени лица са лицата извън работната сила, които желаят да работят, но не търсят активно работа, защото не вярват, че ще намерят работа.

Коефициент на икономическа активност - представлява относителният дял на икономически активните лица от населението на същата възраст.

Коефициент на заетост - представлява относителният дял на заетите лица от населението на същата възраст.

Коефициент на безработица - представлява относителният дял на безработните лица от икономически активното население.

Коефициент на продължителна безработица - представлява относителният дял на продължително безработните лица от икономически активното население.

Коефициент на неактивност - представлява относителният дял на икономически неактивните лица от населението.

Приложение 2. Коефициент на заетост във възрастова група 15- 64 години по пол за България и ЕС (изт. Евростат)

Коефициент на заетост						
	Общо		Мъже		Жени	
	ЕС - 27	България	ЕС - 27	България	ЕС - 27	България
2001	62,5	49,7	70,9	52,7	54,3	46,8
2002	62,3	50,6	70,3	53,7	54,4	47,5
2003	62,6	52,5	70,3	56	54,9	49
2004	62,9	54,2	70,4	57,9	55,5	50,6
2005	63,5	55,8	70,8	60	56,3	52,7
2006	64,5	58,6	71,6	62,8	57,3	54,6
2007	65,4	61,7	72,5	66	58,3	57,6

Приложение 3. Основни показатели на пазара на труда за населението над 15 години (изт. НСИ)

Показатели	2001г.	2000г.	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.
Работна сила - хиляди	3 264.7	3 248.6	3 283.1	3 322.0	3 314.2	3 415.7	3 492.8	3 602.4
Мъже			1 746.1	1 772.2	1 773.9	1 809.2	1 852.2	1 922.4
Жени			1 537.0	1 549.8	1 540.3	1 606.5	1 640.6	1 679.9
Коефициент на икономическа активност - %	48.1	48.4	49.2	49.7	49.7	51.3	52.6	54.4
Мъже			54.5	55.3	55.4	56.7	58.2	60.6
Жени			44.2	44.6	44.4	46.3	47.5	48.8
Заети - хиляди	2 628.2	2 704.4	2 834.0	2 922.2	2 980.0	3 110.0	3 252.6	3 417.3
Мъже			1 500.0	1 550.7	1 591.4	1 652.8	1 731.5	1 825.7
Жени			1 334.0	1 371.5	1 388.7	1 457.2	1 640.6	1 591.6
Коефициент на заетост - %	38.7	40.3	42.4	43.7	44.7	46.7	49.0	51.6
Мъже			46.8	48.4	49.7	51.8	54.4	57.5
Жени			38.4	39.5	40.0	42.0	44.0	46.2
Безработни - хиляди	636.5	544.2	449.1	399.8	334.2	305.7	240.2	185.1
Мъже			246.1	221.6	182.5	156.4	120.7	96.8
Жени			203.0	178.2	151.6	149.3	119.5	88.3
Коефициент на безработица - %	19.5	16.8	13.7	12.0	10.1	9.0	6.9	5.1
Мъже			14.1	12.5	10.3	8.6	6.5	5.0
Жени			13.2	11.5	9.8	9.3	7.3	5.3
Младежи до 24 навършени години	38,8	37	28.2	25.8	22.3	19.5	15.1	11.4
Относителен дял на продължително безработните лица - %	62,1	71	65.4	59.3	59.7	55.8	59	59
Обезкуражени - хиляди	375.5	391.6	434.5	392.6	344.5	270.5	205.4	143.5

Приложение 4. Заети на непълно работно време по пол в България и ЕС (изт. Евростат)

Заети на непълно работно време като % от общата заетост						
	ЕС - 27			България		
	ОБЩО	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2001	16.2	6.6	28.6	3.2	2.9	3.6
2002	16.2	6.6	28.5	2.5	2.1	3.0
2003	16.5	6.7	29.0	2.3	1.9	2.6
2004	17.2	7.0	30.0	2.4	2.1	2.7
2005	17.8	7.4	30.9	2.1	1.7	2.5
2006	18.1	7.7	31.2	2.0	1.5	2.5
2007	18.2	7.7	31.2	1.7	1.3	2.1

Приложение 5. Процент на безработица по пол в България и ЕС (изт. Евростат)

Процент на безработица						
	Общо		Мъже		Жени	
	ЕС - 27	България	ЕС - 27	България	ЕС - 27	България
2001	8,5	19,5	7,7	20,2	9,4	18,6
2002	8,9	18,2	8,3	18,9	9,7	17,3
2003	9	13,7	8,4	14,1	9,7	13,2
2004	9	12,1	8,4	12,6	9,8	11,5
2005	8,9	10,1	8,3	10,3	9,6	9,8
2006	8,2	9	7,6	8,7	8,9	9,3
2007	7,1	6,9	6,6	6,5	7,8	7,3

Приложение 6. Дългосрочна безработица по пол за Бълария и ЕС (изт. Евростат)

Дългосрочно безработни в % от активното население						
	ЕС - 27			България		
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2001	3,9	3,5	4,4	12,1	12,6	11,4
2002	4	3,6	4,5	12	12,5	11,4
2003	4,1	3,8	4,5	9	9,2	8,7
2004	4,2	3,8	4,6	7,2	7,3	7,1
2005	4,1	3,8	4,4	6	6,1	6
2006	3,7	3,5	4	5	4,8	5,3
2007	3,1	2,8	3,3	4,1	3,7	4,5

Приложение 7. Заети по икономически дейности в България (изт. НСИ)

Икономическа дейност	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Общо	1 874 537	1 973 357	2 102 561	2 183 464	2 274 631	2 335 545	2 384 903	2 436 128
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	61 987	68 488	65 854	65 587	65 815	60 956	61 018	60 105
Добивна промишленост	34 140	33 604	31 039	29 481	28 361	28 043	27 616	27 387
Преработваща промишленост	559 843	578 787	597 047	609 917	620 908	642 258	619 656	602 349
Производство и разпределение на електроенергия, газ и вода	58 422	57 650	58 500	57 329	56 156	54 838	53 930	51 437
Строителство	93 219	98 769	112 326	127 558	152 879	175 578	189 490	192 449
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	226 950	252 858	297 356	324 069	347 539	366 777	396 574	450 297
Хотели и ресторанти	52 253	58 535	72 194	77 347	86 618	91 261	97 335	106 383
Транспорт, складиране и съобщения	162 117	162 058	161 903	157 724	163 292	166 157	169 625	166 167
Финансово посредничество	27 623	28 064	28 785	32 503	34 228	39 371	47 816	53 751
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	100 786	114 883	122 553	134 585	145 057	155 121	168 782	179 885
Държавно управление; задължително обществено осигуряване	96 364	98 059	111 840	118 843	133 571	133 665	133 909	134 447
Образование	204 005	197 972	196 271	195 905	195 857	191 844	184 870	175 562
Здравеопазване и социални дейности	133 047	135 040	135 240	137 968	131 504	130 570	131 374	132 029
Други дейности,обслужващи обществото и личността	63 781	88 590	111 653	114 648	112 846	99 106	102 908	103 880
Бюджетни организации и фондове управлявани от държавата	389 274	412 751	439 137	444 794	448 050	427 683	422 254	409 829
Търговски дружества, предприятия и организации с приходи от стопанска дейност	1 472 411	1 546 995	1 655 378	1 721 238	1 807 504	1 889 659	1 943 347	2 005 349

Приложение 8. Дял на заетите по икономически дейности в България спрямо пола като процент от общата заетост (изт. НСИ)

Икономически дейности	2003		2004		2005		2006		2007	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	*13,5*	*9,1*	*13*	*8,3*	*11*	*7,1*	*8,2*	*4,7*	*8,6*	*4,5*
Индустрия	*36,3*	*28*	*37*	*28,5*	*38,4*	*29,2*	*40,2*	*28,8*	*41.4*	*28,4*
Добивна промишленост	2	0.4	2	0.4	1,9	0,2	2.1	0.5	1,6	0,5
Преработваща промищл.	22	25,6	22	25,8	22,9	26,5	23,5	26,4	23	25,3
1-во и разпределение на ел.енергия, газ и вода	3	0,9	3	1,1	3,1	1,2	2,7	1	2,9	0,9
Строителство	9,3	1,1	9,6	1.2	10,5	1.3	11.9	0.9	14,9	1,7
Услуги	*50.2*	*62,9*	*50*	*63,2*	50,6	*63,4*	*51,6*	66,5	*50*	*67.1*
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	13,5	15,2	14	16,1	13,3	16,3	14.9	17,4	14	17,9
Хотели и ресторанти	3,3	6,5	3,5	5,9	3,8	6.5	3,3	6,2	3	6,7
Транспорт, складиране и съобщения	10,3	4.4	10.1	4.0	10,3	4,1	10.4	4.2	9,7	3,7
Финансово посредничество	0,7	1.5	0,7	1.7	1,1	1,5	0,7	1,4	0,7	2,2
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	4,3	3,6	5	4,3	5,4	4.4	5,4	4,3	5,5	4,5
Държавно управление; задължително общ. осигуряване	9,2	6,6	8,3	5,8	8,3	6,1	7,5	6,4	8	6,8
Образование	3,2	11.6	3,1	12,2	2,7	11.6	3	12.4	2,6	12.0
Здравеопазване и социални дейности	2.4	8,9	2,2	8,1	2,2	8,6	2,3	9.3	2,3	8,5
Други услуги	3,3	4.6	3,8	5,1	3,5	4,3	3,4	4.8	3,2	4,8

Приложение 9. Дял на заетите по класове професии според пола като процент от общата заетост (изт. НСИ)

Класове професии	2003		2004		2005		2006		2007	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ръководни служители	9,7	4.7	8,9	5,3	8,1	5.0	8.1	4.5	8,6	4,4
Аналитични специалисти	7,6	15,6	7,5	11.3	7,8	15.8	7,6	18,3	8,2	18.6
Приложни специалисти	9,5	12.7	9,5	13,5	9,7	13,4	7,3	10.7	8.4	11,8
Помощен персонал	3,3	10,3	3,1	10.0	3,6	9,5	1,3	11.5	3.4	11,8
Персонал, зает с услуги за населението, охрана и търговия	8,9	19,3	9,5	13,5	9,5	21,1	12,3	20,9	11.8	20,9
Производители в сея, горското и рибното стопанство	8,5	7,4	8,2	6,7	6,6	5,9	0,5	3,4	4,6	3,5
Квалифицирани производ. работници	18.7	8,9	19.4	8,3	19.9	7,9	21.3	8,7	21.8	8,5
Оператори на съоръжения машини и транспортни средства	19.1	9,7	18,4	9,8	20,1	10,6	20,1	11,1	18.8	9,4
Ниско квалифицирани работници	13,6	11.2	13,6	11.3	13.1	10.7	13,3	10.7	13	10,7

Приложение 10. Показатели на пазара на труда според възрастовата група (изт. НСИ)

	Нива на икономическа активност			Нива на заетост			Нива на безработица		
	15-24 год.	25-54 год.	55-64 год.	15-24 год.	25-54 год.	55-64 год.	15-24 год.	25-54 год.	55-64 год.
2000	29.1	80.5	24.0	18.8	68.5	20.8	35.3	14.9	13.3
2001	31.3	81.4	28.9	18.9	67.1	23.9	39.5	17.6	17.2
2002	29.7	80.3	31.6	18.9	67.5	26.9	36.5	16.0	14.8
2003	28.8	79.1	34.0	20.7	69.2	30.1	28.2	12.5	11.5
2004	29.0	79.8	36.2	21.5	71.2	32.5	25.8	10.9	10.2
2005	27.8	80.2	38.0	21.6	72.9	34.7	22.4	9.0	8.6
2006	28.9	82.3	43.0	23.3	75.7	39.6	19.5	8.0	7.9
2007	29.3	83	46	25.1	77	42.3	15.1	7.1	7

Заетост	Общо		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65 и повече	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
2003	44,5	36,9	21,1	19,3	67,7	59,0	70,7	72,5	65,7	64,2	37,0	17,5	4,9	1,2
2004	46,2	39,7	21,9	18,7	69,7	56,9	74,5	71,2	67,6	57,9	39,5	22,2	5,2	1,8
2005	47,2	38,2	22,5	18,3	71,6	60,9	74,6	71,9	69,9	69,2	42,0	23,6	4,3	1,4
2006	49,0	39,7	23,5	18,3	74,4	61,7	76,6	75,5	73,1	71,0	46,9	27,7	3,9	1,1
2007	52,4	42,5	25.3	21,7	80,4	69,0	82,2	78,5	78,5	73,0	50,4	32,0	4,1	1,3

Приложение 11. Показатели на пазара на труда според образованието (изт. НСИ)

	Нива на икономическа активност				Нива на заетост				Нива на безработица			
	Висше	Средно	Основно	Начално и по-ниско	Висше	Средно	Основно	Начално и по-ниско	Висше	Средно	Основно	Начално и по-ниско
2000	74.1	63.8	30.1	14.5	68.7	53.6	22.3	9.0	7.2	16.0	25.9	37.8
2001	72.6	63.6	29.8	13.5	66.2	51.4	20.6	7.1	8.9	19.2	30.9	47.6
2002	72.6	63.3	28.9	14.3	66.6	52.5	20.9	7.7	8.3	17.1	27.9	45.9
2003	72.8	63.7	28.6	14.3	67.8	55.7	22.0	9.5	6.8	12.6	22.9	33.5
2004	73.5	64.2	28.5	15.9	69.3	57.1	22.8	10.8	5.7	11.1	19.8	31.9
2005	72.4	64.3	27.7	15.9	69.3	58.3	23.0	10.7	4.3	9.2	16.9	32.6
2006	73.3	66.2	27.8	13.2	70.4	61.1	23.0	8.6	4.0	7.7	17.3	34.9
2007	73,6	66,5	28	14	72,6	63	23,4	9,9	3,9	7	17	33

Заетост	ОБЩО		*Висше*		Средно		Основно		Начално и по-ниско	
Пол	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	*Ж*
2003	48,5	39,7	70,4	67,1	61,4	51,4	28,5	19,8	16,9	8,8
2004	49,1	40,2	70,2	69,2	69,6	56,4	28,4	19,8	16,5	7,8
2005	50,1	40,5	70,8	69,4	64,5	52,9	28,1	18,8	15,8	7,9
2006	49,0	39,7	68,6	69,5	63,9	52,5	26,3	16,2	13,7	4,9
2007	52,4	42,5	71,7	73,6	67,8	54,6	24.0	14,8	13,5	5,7

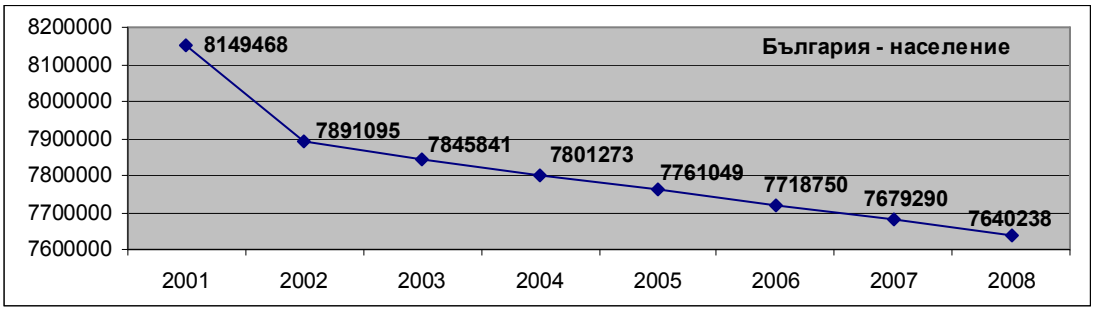
Приложение 12. Заетост и безработица по райони за планиране – NUTS II (изт. Евростат)

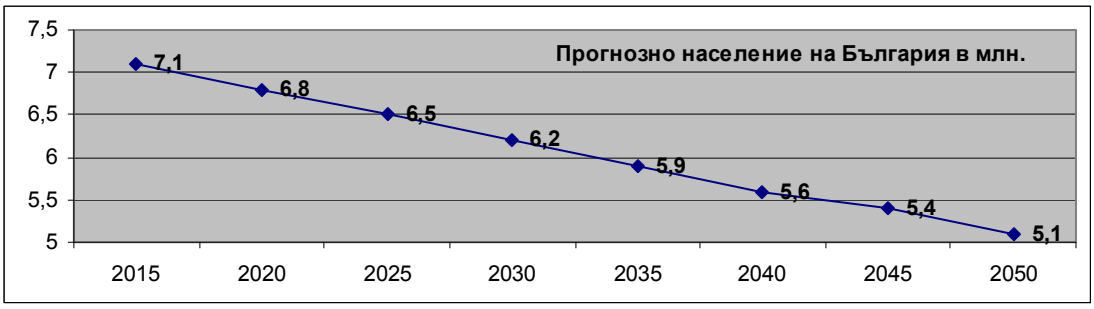
Район за планиране	Коефициент на заетост			% безработица					
	2004	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Северозападен	49.0	49.4	53.5	24	22	14	12,7	12,5	11
Северен централен	51.6	52.5	53.8	22,4	19,6	15,3	14,1	12,5	13,5
Североизточен	51.3	55.6	58.2	23	21,4	20,1	17,4	12,1	11
Югоизточен	54.2	55.3	58.1	22	19	14,7	11,9	8,3	8,1
Югозападен	59.7	61.5	65.0	14,4	12,8	11,2	9,3	7,6	6,5
Южен централен	53.4	54.0	56.3	19,3	17,8	11,1	11	11	8,2

Приложение 13. Обобщени данни за развитието на пазара на труда за ЕС и България (изт. Евростат)

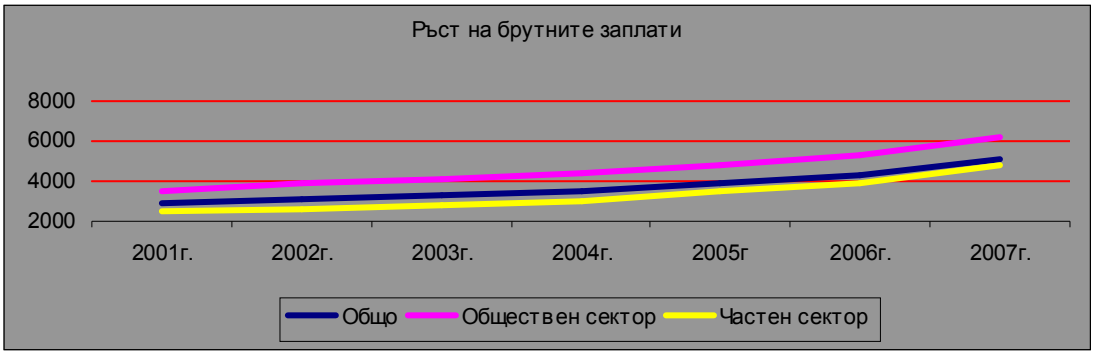
	ЕС-27		България	
	2001	2007	2001	2007
Заетост	62,5	65,4	49,7	61,7
Заетост на възрастни (55-64)	36,9	44,2	20,8	42,6
Заетост на жени	54,4	57,3	47,5	54,6
Заетост на непълно раб.време	16,2	18,2	3,2	1,7
Заетост на срочен договор	12,4	14,5	6,3	5,2
Безработица	8,5	7.1	19,5	6,9
Безработица при младежи до 25 г.	17,3	15,3	38,8	15,1
Индекс на разходите за труд за един човекочас	100	133,7	100	177,3
Индекс на БВП на глава от населението	100	100	27.9	38.3
Индекс на ПТ на един човеко-час	100	100	27.5	31.4
Общо заети (%)	100	100	100	100
-селско стопанство	7,9	6,1	10,1	8,1
-индустрия	26,5	25,1	32,7	34,6
-услуги	65,6	68,8	57,2	57,3

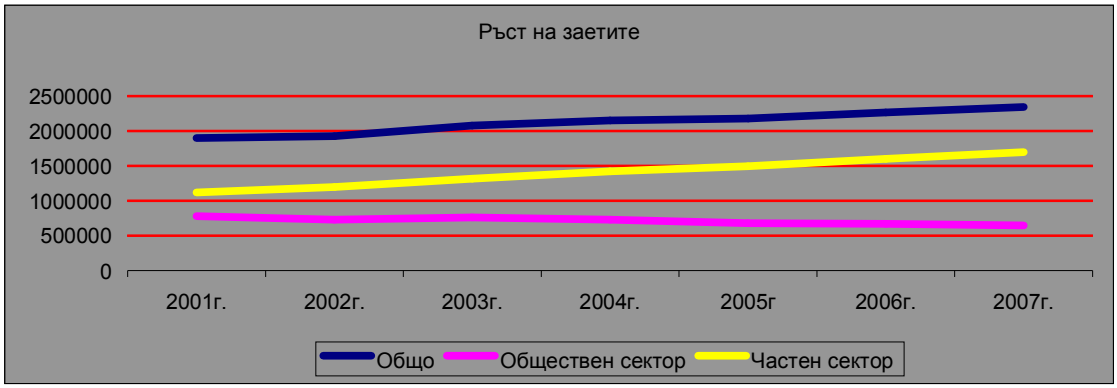
Приложение 14. Намаляване на Население в България в периода 2001- 2008г. и прогнозни данни в дългосрочен период (изт. Евростат)

Приложение 15. Ръст на брутните средногодишни заплати и на заетостта в частния и обществения сектор (изт. НСИ)

Приложение 16. Причини за неактивност (изт. АЗ)

Видове програми и мерки	2001 г.	2002 г.	2003 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.
Общ брой участници	86,244	108,200	178,262	100.0	100.0	100.0
Участници в активни програми и мерки, от които в:	7,728	19.385	31,057	8.9	17.9	17.4
Младежи, участващи в програми	3,612	7,047	8,830	4.1	6.5	4.8
Дългосрочно безработни, участващи в програми	2,257	2.108	1,289	2.6	1.9	0.7
Квалификация и мотивациоино обучение за безработни	4,557	14,239	22.117	5.2	13.2	12.4
Териториална мобилност	694	128	362	0.8	0.1	0.2
Мерки за самозаетост	820	583	704	0.9	0.5	0.3
Субсидирана заетост по различни програми и мерки	4,854	6.244	5,087	5.6	5.7	2.8
Участници в активни програми и мерки, общо и от които в:	70,557	88.815	147,205	81.8	82.1	82.5
Програма "От социални помощи към заетост"		55,293	117,761	—	51.1	66.0
Регионални програми за заетост	24,922	11,009		28.9	10.2	—
Програми за временна заетост	31,797	654		36.8	0.6	
Национална програма "Помощ за пенсиониране"		96	80	—	0.0	0.4
Проект "повишаване на пригодността за заетост и самозаетост сред младежите"		148	80		0.1	0.4
Клубове за заетост и структурно развитие	7,767	5,229	10,647	9.0	4.8	5.9
Програма "От социално подпомагане към заетост"	5,505	9,497		6.3	8.7	—
Активни програми в сътрудничество с международни организации	35,672	25,73	12,584	41.4	23.82	7.0

Причини за неактивност	2005		2006		2007	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Общо	924,6	1194,7	880,8	1140,7	783,2	1038,2
От тях						
Желаещи да работят в т.ч. по причини да не търсят работа:	*29823*	*282,5*	*272,4*	*260,4*	*187,8*	*197,7*
- обезкуражени	205,0	173,1	175,4	145,5	114,6	107,3
- посещават УЗ или курсове за квалификация	4,8	4,5	8,4	10,0	3,7	3,6
- недобро здраве	6,4	6,3	8,2	7,6	6,0	5,9
- лични причини или семейни ангажименти	8,0	33,8	12,4	31,3	5,4	29,5
Нежелаещи да работят в т.ч. по причини:	*626,4*	*912,2*	*608,4*	*880,2*	*595,4*	*840,5*
- недобро здравословно състояние или инвалидност	108,2	97,8	114,6	113,0	107,2	113,7
- посещават УЗ или курсове за квалификация	284,7	277,9	285,9	277,2	299,6	285,3
Лични, семейни ангажименти	14,7	166,4	22,8	173,7	27,0	167,6
Напреднала възраст	166,0	324,6	135,2	278,9	122,1	236,6

Приложение 17. Свободни и заети места на пазара на труда средногодишно (изт. АЗ)

		Свободни работни места			Заети работни места		
	Изразходвани средства за активни политики в хил. лв	Общо	Първичен пазар	Програми и мерки	Общо	Първичен пазар	Програми и мерки
2001	70 254	227210	150281	76929	201 239	125111	76128
2002	81 200	256457	151594	104863	222941	126749	96192
2003	186 100	307835	163325	144510	273752	142154	131598
2004	223 800	352752	209654	143098	334091	197481	136610
2005	208 200	323791	193115	130676	315286	184707	130579
2006	217 796	286289	175886	110403	271645	164544	107101
2007	173 098	256507	149289	107218	248634	141628	107006

Приложение 18. Обобщение на Европейската комисия на общото въздействие на интервенциите на пазара на труда (изт. ЕК)

Интервенция	Обобщение на общото въздействие	Коментар
Помощ при търсене на работа (трудово посредничество и консултиране)	Съществен положителен ефект върху прехода от социално подпомагане към заетост	Постигат се по-добри резултати, когато (а) се съчетае с мониторинг и прилагане на критерии за получаване на обезщетения за безработица, и (б) дейностите по търсене на работа са обвързани с участие и в други програми, като например а обучение.
(Пре)квалификация на безработните	Ефективна при някои целеви групи (възрастни жени), но не при всички (възрастни мъже или младежи)	Ефективността на тези програми може да бъде повишена от следните им характеристики: (а) малък мащаб; (б) насочени към групи в неравностойно положение; (в) тясно сътрудничество с местни работодатели; (г) сертифицирано обучение с признаване на сертификатите от пазара.
Мерки за младежка заетост	Обезкуражаващи резултати	По-добър ефект се постига чрез интервенции, насочени към предучилищното образование, мерки за намаляване на отпадащите от училище, подобряване на базисните умения и формиране на адекватни компетенции чрез образователната система.
Субсидии за заетост	Носят положителен ефект за евентуална бъдеща несубсидирана заетост	Постига се финансова ефективност, ако субсидираната заетост е насочена към определени социални групи (млади образовани мъже) и е съчетана с услуги за трудово консултиране.
Създаване на работни места	Рядко има положителен ефект	Ако се прилага подобна мярка, то тя трябва да има краткосрочен характер и да бъде насочена към групи в най-тежко социално положение.